THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
דאס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די קריטיק קענן ווייץ-פול

אז איינעם גייט גוט, דאן איז ער אין די אויגן פון דער וועלט א חכם און העכער פון קריטיק. הויבט אים אָן גיין מיט׳ן פוטער אראָפּ, איז ער א שלים׳מזל און א לא יוצלה, און עס געפינען זיך א סך בעלנים צו קריטיקירן אים.

דער ווייץ-פול, אָרגאניזירט אין מערב קאנאדע פון אהרן סאפירא, האט פון אָנהויב באגעגנט זיך מיט זייער א שארפער קענגערשאפט מצד די תבואה ספעקולאנטן. די פארמערס האבן אבער זיך גיט געלאזט פארפירן פון דער אנטי-פול פראפאגאנדע, און דער פול איז געגרינדעט געוואָרן.

פאר די פינף יאר פון זיין עקזיסטענץ, האט דער פול כמעט אלעמען איבערצייגט אין זיין נוצלאכקייט פאר׳ן פארמער. אמווי׳ס האט דער לעצטער אים אנערקענט, און דער פול האט זיך אלץ שטארקער באפעסטיקט אין די פריידי פראָוויינצן, דערוועדבנדיק א גרויסן קאפיטאל און א ריזיקע נעץ פון איינענע עלעוואטאָרן. די שטימע פון קריטיק איז כמעט ווי אנשוויגן געוואָרן, — באזונדערס ווען די ווייץ-ספעקולאנטן זיינען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זיין עקזיסטענץ איז ניט קיין באזונדער שטערונג פאר זייערע תבואה ספעקולאציעס . . .

אבער אט איז געקומען דאס שווערע יאר פון 1930. פרייזן זיינען גע-פאלן, און דער ווייץ-פול, וועלכער האט ניט פאראויסגעזעען און האט ניט געקאנט פאראויסזעען די קאטאסטראפע, איז אין א געדריקטער לאגע. איצט האבן זיך די קריטיקער ווידער ארויפגעוואָרפן אויף אים מיט זייער גאנצער קראפט. זיי זיינען איצט די חכמים: "מיר האבן אבער פריער געזאגט". . .

די הויפט נארישקייט וואס דער פול זאל דאס יאר האבן באגאנגען איז געווען דאס. וואס ער האט ניט געוואלט פארקייפן זיינע ווייץ אויף דעם נידעריקן, לויט דאמאלסדיקע בריטישן מארק, און האט אזוי דעם מארק פארלאָרן. ארגענטינע האט אערע ווייץ יא געוואָלט פארקויפן אויף יענעם פרייז, און האט פארכאפט דעם בריטישן מארק. איצט וואָלט שוין דער פול זייער גערן גענומען יענעם פרייז. אבער איצט איז שוין דער פרייז אויף 30-40 סענט א בושל נידעריקער.

אין אט דעם חשבון פארמאכט מען אבער די אויגן אויף א וויכטיקן פאקט: ווען קאנדער פול וואָלט לעצטן הארבסט געלאזט זיינע ווייץ פריי פליסן צום בריטישן מארק, וואָלט ארגענטינע אלצאיינס געוואָלט פארקויפן אירע ווייץ, און וואָלט געשניטן די פרייזן. עס וואָלט זיך דאן אָנגעפאנגען א האלב-שניידנדיקע קאָנקורענץ צווישן ארגענטינע און קאנאדע, — און אמעריקע וואָלט וואַרשיינלאך אויך ניט געשוויגן, — וואָס וואָלט שוין פרי אין האַרבסט אראָפּגעטריבן די פרייזן פון ווייץ צו א נידעריקן פלאך, ווי זיי האלטן איצט.

מיט אזעלכע לאגעס נוצן זיך טאקע אפט אויס די ספעקולאנטן: זיי קויפן אויס די ווייץ אויף דעם נידעריקן מארק און לאָזן עס דערנאך אַרויס ביסלאכווייז, איינשטעלענדיק אין א געוויסער מאס די פרייזן.

די פארמערס, באזונדערס די אָרימערע, וואָס קאָנען ניט האלטן זייער ווייץ, פלעגן טאקע ביז דער דערשיינונג פונ׳ם פול זייער פיל ליידן דער-פון וואָס זיי פלעגן מוזן ארויסלאָזן זייערע ווייץ פרי אין האַרבסט, אויף א פארפלייצטן מארק. שפעטער, ווען די פרייזן פלעגן ווערן העכער, פלעגן דערפון שוין געוויינען די ספעקולאנטן, וואָס האבן געהאלטן דעם פארמערס ווייץ אין זייערע הענט.

די אויפגאבע פון דעם פול איז דאך טאקע געווען צו באשיצן דעם פארמער און געבן אים די גלעגענהייט צו געניסן אליין פון די געהעכערטע פרייזן אויף זיינע ווייץ. די אויפגאבע פון פול איז אויך ניט צו דערלאָזן צו א סעזאָנער פארפלייצטן פונ׳ם ווייץ-מארק פאר דעם בענעפיט פון די ספע-קולאנטן, נאר פארשפרייטן די דיסטריבוציע לויט דער אָנפראגע.

אז דער דאָזיקער פרינציפּ איז א געזונטער, איז צו זען פון דעם, וואָס אין די פאראייניקטע שטאטן, וואו עס איז ניטאָ קיין "פול", האט די רעגי-רונג, דורך איר "פארם בארד", אָנגענומען די מיטלען פונ׳ם ווייץ-פול אין דער איצטיקער קריטישער צייט. אנשטאט צו טרייבן דעם פארמער צו פארקויפן זיינע ווייץ אום יעדן פרייז, זוען ניט דער פול און ניט די אמעריקאנער פארם-ביוראָ, וואָלטן די פרייזן פון ווייץ איצט געשטאנען ווארשיינ-לאך נאך א סך נידעריקער, ווי זיי זיינען איצט.

עס קאָן זיין, אז דער ווייץ-פול איז באגאנגען געוויסע פעלערן דאס יאר. אפשר האט ער יא געדארפט פאראויסזעען די לאגע אויפ׳ן וועלט מארק און האנדלען אביסל אנדערש. נעמענדיק אין אָנבאטראכט די אומשטענדן, ער וועט אבער לערנען פון זיין דערפארונג. די הויפט זאך איז, וואָס ער באַ-זירט זיך אויף א געזונטן פרינציפּ, — צו פארהיטן פאר׳ן פארמער די פראָ-פיטן פון זיין פראצע.

ניט געקוקט אויף דער קריטישער לאגע, האבן די מייסטע מערב קאָ-נאדער פארמערס ניט פארלאָרן זייער צוטרוי צום פול, און מען קאָן זיין זיכער, אז דער קריזיס וועט פארבייגיין און דער פול וועט ווייטער געוויינען אין מאכט און איינפלוס.

א יאָר בריטישע ארבעטער רעגירונג

עס איז שוין איבער א יאָר, זינט די בריטישע ארבעטער רעגירונג איז אריין אין מאכט. זי שטייט איצט פנים-אל-פנים מיט א רייע גרויסע אי-נערלאכע און אויסערלאכע פארבלעמען, מיט וועלכע זי קאָן זיך דערווייל ניט ספראָוווען.

דאס מיינט אבער ניט, אז זי האט גארנישט ניט אויפגעטאָן פאר׳ן יאָר אין מאכט, ניט געקוקט אויף דעם. וואָס דאס איז איר אָנגעקומען זייער שווער, זייענדיק אין דער מינדערהייט אין פארלאמענט. דאס איז א קורצער ליסט פון אירע דערגרייכונגען:

זי האט דורכגעפירט א געזעץ צו באשיצן די קאָנסומענטן פון "פראָ-פיטירן"; האט אויסגעבעסערט דעם געזעץ וועגן אלמנות פענסיע; האט אויסגעברייטערט דעם ארבעטסלאָזיקייט פארזיכערונג געזעץ. העכערנדיק דעם שול-עלטער פון קינדער ביז 15 יאָר, מיט׳ן רעכט צו קריגן גלייך אר-בעטסלאָזיקייט שטיצע. אויב זיי קאָנען ניט קריגן קיין ארבעט; האט פאר-קירצט די ארבעטס-שעה׳ן פון די מיינערס. און א. וו.

אין אויסערלאכע פראגעס, האט זי איינגעשטעלט דיפלאָמאטישע באַ-ציאונגען מיט סאָוועט רוסלאנד; האט צוריקגעצויגן די בריטישע ארמיי אין דייטשלאנד; האט געשאפן פריינטלאכערע באציאונגען מיט די שטאטן און האט דורכגעפירט דעם פלאטן אפמאך, און האלט ביי שליסן אן אפמאך מיט ענגלאנד.

די ארבעטסלאָזיקייט און די לאגע אין אינדיע זיינען איצט די וויכ-טיקסטע מליוכה פראָבלעמען פון ענגלאנד. די ארבעטער רעגירונג איז מיט שולדיק אין דעם, וואָס די פראָבלעמען זיינען געשאפן גוואָרן. אבער מען דערוואַרט פארט פון איר, אז זי זאָל צו זיי געפינען כאָטש א טיילווייזע ליי-זונג.

פאר איר דורכפאל אין דער לייזונג פון אט די פראָבלעמען וועט זי מוזן ליידן, כאָטש עס איז ניט ווארשיינלאך, אז וועלכע ס׳איז אנדער פאר-טיי זאָל זיין אין א בעסערער לאגע זיי צו לייזן.

די שארפזיניקייט פון אלטן ישוב אין ארץ ישראל

(ספעציעל פאר "דאס אידישע וואָרט")

פון י. איינער

גאנץ אפט פלעגן זיך פירן וכוחים צווי-שען דעם אלטן ישוב און ניי-אָנגעקומע-נע אידן פון אייראָפּע וועגן די ענגלענ-דער אלס מענשן און רעגירער. אין דער צייט וואס די אייראָפּייאישע אידן זיי-נען געווען איינגעגלויבט אין די ענגלענ-דער ממש ווי אין א גוטן אידן, ניט נע-לאָזן דערן קיין שלעכט וואָרט אויף זיי, אימער געשילדערט זיי ווי די געוויסנ-האפטסטע און אידעאליסטישע רעגירער אויף דער וועלט, און בנוגע אידן, האבן זיי באהויפּטעט, איז דאך נישטא דאס צווייטע פאלק וואס זאָל זיין אזוי פריינט-לאך געשטימט. אין דער זעלבער צייט האט דער אלטער ישוב נע׳בטל׳ט חלו-מות און אויסגעלאכט די נאאיוויטעט און קורצזיכטיקייט פון די אייראָפּייאישע אי-דען. די ענגלענדער, האט דער אלטער ישוב געשריען, זיינען בעלי גאוה, כיט-רע, עגאָאיסטיש ביז אין דער העכסטער שטופּע און דערצו גאנץ ווייט פון צו זיין אידן-פריינט . . . איר מענט זיין מיט צען קעפּ וועלן אייך די ענגלענדער דאך אָפּנארן; זיי וועלן אייך לויבן, חנפ׳ענען, צוזאָגן הרים וגבעות, חתמ-ענען כל׳ערליי "היסטאָרישע דאָקומענטן" און וועלן קיינמאל ניט מקים זיין. דער ענגלענדער ווייס נאר ניט וואס עס הייסט טאָן פאר א צווייטן; ער איז א קינסט-לער אויף צו פארמאכסקירן, א זאך אבער וואס ער זאָל ניט טאָן האט ער איין מיין: ענגלענער און ענגלענדער . . . .

די אורזאך פון אזא שארפן ווידער-שפּרוך צווישן די צוויי מיינונגען איז דאס וואס די אייראָפּייאישע אידן האבן אימער איינגעהילט דאס ענגלישע פאלק אין נאאיווע, איינפאכע קינדערשע ראָ-מאנטיק, וואס איז פארבונדן מיט ר׳ מנשה בן ישראל, דיזראעלי און תנ״ך. און אין אמת׳ן זיינען דאך די ענגלענדער זייער ווייט פון דער "בייבל", ווען עס האנדלט זיך וועגן מאטעריאלע אינטע-רעסן. דער אלטער ישוב, דאנענען, האט שוין נעהאט מער באגריף וועגן זיי, ווייל ער האט זיי געזעען אין עניפּסן און אין אנדערע ענגלישע קאָלאָניעס, וואוהין זיי ערע פארשטייער פארן אפט זאמלען געלט. ער האט דעריבער אימער געוואָרנט — גלויבט ניט! עס איז א טפשות צו רעדן וועגן א הויכער מיסיע, וועלכע די ענגלענדער דארפן מכלומרשט דערפיל׳ן. זיי טראכטן לחלוטין ניט וועגן היסטאָרי-שע מיסיעס, אויסער איינענע אינטערעסן און איינענע נוצן . . .

א גרייז-נרויער איד פון דעם אלטן ישוב האט מיר מיט פארדרוס אן פאר-ביטערונג דערציילט ווי ער האט אמאל שיר ניט געקראָגן פעטש פאר זיין אפי-קורסות בנוגע ענגלענדער. מ׳האט אים גע-זידלט, אָנגערופן פארראטער און א. וו. און מיר האט ווי נעטאָן דאס הארץ,— זאגט דער איד; פאר דעם נאאיוון צוטרוי קלעגערע גרופּקעס, פון צוויי דריי מיינען אין יעדער ביי באזונדערע קאָלאָניסטן, אזוי ביז איבער שניט-צייט.

שבת און זונטאג נאך האבן זיי געהאט די מעגלאכקייט פון צוזאמענטרעפן זיך אין א געוויסן פונקט, אויסרייד׳ן, אויסלא-כען, אויסזינגען און אויסלעבן זיך פאר א נאצעער וואך.

שלמה האט זיך געקאכט מער פון אלע מען.

— איז קיין אנדער אויסוועג ניט געבליבן נאר זיך צו צעשיידן — צוטוליען זיך צו קלעגערע גרופּקעס, פון צוויי דריי מיינען אין יעדער ביי באזונדערע קאָלאָניסטן, אזוי ביז איבער שניט-צייט.

שבת און זונטאג נאך האבן זיי געהאט די מעגלאכקייט פון צוזאמענטרעפן זיך דער, וועלכע האבן אזוי ליידנשאפטלאך פארטיידיקט די ענגלענדער, זאגן אז זיי האבן זיך ניט וואס צו שעמען. ווייל דאס איז ניט קיין טעות פון א יחיד אדער יחידים, נאר פון א גאנצן פאלק — דאס גאנצע אידישע פאלק האט זיך געגאנדט און זיין אנטוישונג איז פון היסטאָרישער גרויס און באדייטונג.

דערביי מערקט זיך א מאדנע דואלי-טעט: די אנטוישונג איז טאקע טיף און גרויס, אבער די אידן האבן פארט צווישן ענגלענדער איבערגעגעבענע און איינ-פלוסרייכע פריינט, מער, ווארשיינלאך, ווי צווישן אנדערע פעלקער. אט דער אומשטאנד פארלייכטערט ניט, נאר ער מאכט שווערער. ער שאפט אן אומבא-קוועמע דואליטעט אין געפיל אין שטי-מונג. עס איז גענוג מ׳זאָל דערמאָנען דעם נאמען פון לארד באלפור און יעדער איינער ווערט אין יענעם מאמענט פאר-שווינען, שטריינגען זיך אָן און דערשטיקט אין זיך דעם געפיל פון צער און צארן. דאס קאָן מען אויך זעען פון דער באל-פור אקציע, וואס ווערט איצט דורכגע-פירט דורך דעם נאציאָנאל פאנד. טאג-טעגלאך דערהאלטן זיך ידיעות פון פאר-שיידענע לענדער, וואו נאר עס געפינען זיך אידן, וועגן גרויסן דערפאלג און באַ-גייסטערונג, מיט וועלכער פארשיידענע שיכטן און גרופּעס פון פאלק באטייליקן זיך אין פאראייביקן באלפור׳ס נאמען. "על אפם ועל חמתם" פון די שונאים, וואס ווילן מאכן צו נישט די דעקלעראַ-ציע וועט דאס אידישע פאלק אויף א געהעריקן אופן, מיט א סומע פון א האל-בען מיליאָן דאָלאר. וואס די באלפור אקציע דארף אריינברייגגען, שטעלן א פעסטן מאָנומענט פאר באלפור׳ן, א מאָ-נומענט וואס אין פארבונדן מיט באדן דערוועב און קאָלאָניזאציע. אין עברית איז פאראן זייער א שיינער אויסדרוק פאר שטעלן א מאָנומענט — "לעשות נפש". אזוי פאראייביקן באלפור׳ס נאָ-מען הייסט ווירקלאך, שאפן א נפש, שאפן א זאך וואס איז דירעקט פארבונדן מיט דעם לעבן, און וועט אן איכפּולס געבן צו ווייטערדיקער אנטוויקלונג.

אבער אויסער די חסידי אומות הער-לם איז די אמונה אין ענגלענדער אינ-גאנצן אויסגעוועפט געוואָרן. דער אל-טער ישוב לאכט אָפּ פון די פראָ ענג-לענדער, הויפּטזעכליך איצט, בשעת דעם אויפשטאנד אין אינדיע, וועלכן מען דער-שטיקט אזוי גרויזאם און מען ישוב׳ט זיך נאר ניט פאר יעדן שאם. אין ארץ ישראל האבן די באאמטע פון דער ר׳ע-גירונג געמאכט א צינישע דערקלערונג פאר דער אונטערזוכונג קאמיסיע, אז מען האט ניט געשאפן וועגן דער באל-שעעניש, נאר מען האט זיך באנוצט מיט א פאמפּע פון פייער-לעשער, ווייל זיי האבן זיך איבערצייגט אז דאס ווערקט אבבעסטן. אבער אין אינדיע, ווי עס איז דערקלערט געוואָרן אין פארלאמענט, האט דער לופט פלאט אראָפּגעוואָרפן 5 טויזנט באמבעס. געטאָ אזא נארישקייט — אוועקגעלאָזן א זיכערן מיטל, ווי א וואעסר-שטראם פון פייערלעשער, און באנוצט זיך מיט באמבעס . . . ווי עס ווייזט אויס, — זאגט דער אלטער ישוב, אין מיט וואסער גוט צו באשיצן נאר די אידיש-ענגלישע פריינט און אלס באַ-ווייז דינען חברון, צפת און אנדערע שטעט פון ארץ-ישראל. . . . .

און אויב ניט קיין נאציאָנאלע היים, — זאגט דער אלטער ישוב, האבן מיר מיט דעם טערק בעסער געלעבט, רואיקער און טאקע מיט מער כבוד, אויסער אין דער צייט פון קריג, ווען צווישן דעם ישוב און דער מאכט האט שוין דער שטן געטאנצט.

"אויב ניט קיין נאציאָנאלע היים", — אבער אויב די ענגלענדער האבן אויף איצט ניט געקאָנט אומברייגגען די היים, ניט קוקנדיק אויף אלע כחות בגלוי און בסתר, וואָס זיי האבן פאר דעם אָפּגעגע-בען, וועלן זיי דאס שוין קיינמאל ניט דורכפירן. סיידן . . . סיידן די אידן וועלן אבבעסטן. אבער אין אינדיע, ווי עס איז דערקלערט געוואָרן אין פארלאמענט, האט דער לופט פלאט אראָפּגעוואָרפן 5 טויזנט באמבעס. געטאָ אזא נארישקייט — אוועקגעלאָזן א זיכערן מיטל, ווי א וואעסר-שטראם פון פייערלעשער, און באנוצט זיך מיט באמבעס . . . ווי עס ווייזט אויס, — זאגט דער אלטער ישוב, אין מיט וואסער גוט צו באשיצן נאר די אידיש-ענגלישע פריינט און אלס באַ-ווייז דינען חברון, צפת און אנדערע שטעט פון ארץ-ישראל. . . . .

— זאגט דער אלטער ישוב, האבן מיר מיט דעם טערק בעסער געלעבט, הויפּטזעכליך איצט, בשעת דעם אויפשטאנד אין אינדיע, וועלכן מען דער-שטיקט אזוי גרויזאם און מען ישוב׳ט זיך נאר ניט פאר יעדן שאם. אין ארץ ישראל האבן די באאמטע פון דער ר׳ע-גירונג געמאכט א צינישע דערקלערונג פאר דער אונטערזוכונג קאמיסיע, אז מען האט ניט געשאפן וועגן דער באל-שעעניש, נאר מען האט זיך באנוצט מיט א פאמפּע פון פייער-לעשער, ווייל זיי האבן זיך איבערצייגט אז דאס ווערקט אבבעסטן. אבער אין אינדיע, ווי עס איז דערקלערט געוואָרן אין פארלאמענט,

חסידישע דינאסטיעס אין ווין

(ספעציעל פאר "דאס אידישע וואָרט")

פון מ. א. טענענבלאט

ווין איז אין די קריגס-יאָרן געוואָרן א צענטער פון חסידות און פון באַרימטע דינאסטיעס. ווען רוסלאנדס קאזאקן-מח-אות האבן פארפלייצט גאליציען און בו-קאווינע, זיינען צוזאמען מיט א האלבן מיליאָן אידן פון די דאָזיקע מדינות אנט-לאפן אויך טויזנטער רבנים און רבי׳ישע בעלי מופת אין די ווייט ארויף קיין מע-רב און דרום פראָווינצן פון עסטרייך-אונגארן, וואו ס׳איז ניט געווען קיין גע-פאר און קיין פחד פאר אינוואזיעס פון פיינטלאכן מיליטער. ספעציעל פון די שכנות׳דיקע מקומות ביי די רוסישע גרע-ניצן זיינען די קליינע שטעטלאך אויס-געליידיקט געוואָרן ביז גאר פון אידן, ווייל גראד דארט האבן די רוסן געבראנט און געבראָטן און חרוב געמאכט אידיש לעבן מיט׳ן האב און גוטס צוזאמען.

דארט איז אויך געווען אן אלטער צענ-טער פון רבי׳ס און צדיקים. דוקא אין שכנות פון רוסלאנד האבן זיי אויסגע-בויט זייערע רעזידענצן, ווייל פון דארט איז געוואָרן די השפעה אויף די רוסלאנד אין טיפן קיין אמעריקע. באזונדערס גרויס און ווייט-פאראוויינט איז געווען די מאכט און די השפעה פון די רעזשינער אור בעלעער דינאסטיעס. פון דער גאנצער וועלט זיינען געפאָרן מחנות חסידים און סתם אידן קיין טשארקאָוו, קיין הוסיאָ-טין, קיין סאראגורא, קיין באיאז, קיין אָטניא, קיין וויזשניץ און קיין בעלץ.

דאס גרויסע "פאראכטס" איז ניט בלויז ארום ימים טובים, נאר אויך דורכ׳ן גאנ-צען יאר געווען א שטיק זיכערע פרנסה פאר דער אידישער באפעלקערונג פון אלע די שטעטלאך מיט די בארימטע רבי׳ישע הויפן. דאס געשעפט איז ניט שלעכטער געווען ווי די היינטיקע טוריס-טיק פון אמעריקע. קיין פאריז און קיין ווין. אכסניות און קליינטן זיינען געווען פול מיט חסידישע געסט און קונים פון דער נאָרער וועלט. דוקא די פרומע שיכ-טען פון דער אידישער באפעלקערונג האָ-בען געהאט דערפון א היבשע שפע.

דער רוב פון די אלע רביי׳ס האט אין קריגס-צייט זיך באזעצט צייטווייליק אין ווין, נאכדעם ווי זייערע הייפן און "פא-לאצן" אין די אלטע היימען זיינען חרוב געוואָרן. א טייל פון זיי האט זיך נאכן קריג צוריק אומגעקערט קיין פוילן אדער רומעניען, אויפבויענדיק צוריק זיי "מלו-כה" אין דער אלטער היים אדער אין אנ-דערע שטעט. אן אנדער טייל — קינדער און אייניקלאך — האבן פרובירט זיך דורכרייסן קיין אמעריקע און ס׳איז אויס-געוואקסן דערפון אומגליק אדער שלעכ-טע ביזנעס. דא אין ווין זיינען אבער אין מיטן ווין. א באזונדערס גרויסע צו-וועגונג פילט זיך נאך אלץ אין די נייע רעזידענצן, וואס דער טשארטקאָווער און הוסיאָטינער האבן דא איינגעריכטעט. אבער אויך אין "הויף" פון קאָפּיטשיני-צער רבי״ן לעבט זיך ניט פיל ווייניקער מלכות׳דיק. טשארטקאָוו און הוסיאָטין זיינען, כידוע, דירעקטע מיוחסים פון ריינעם רוזשינער זוע, בעת דער קאָפּי-טיטשיניצער ווערט גערעכנט סיי אלס רוזשינער סיי אלס אָפּטער אייניקל.

אין ווין גייט ארום א ווייץ: אז האב-סבורנער זיינען אוועק, די רוזשינער זיי-נען געקומען אויף זייער ארט. מען מיינט דערמיט דער פראכטפולן לעבנס-שטיי-נער פון דער רוזשינער דינאסטיע. מא-יעסטעטישער גלאנץ, געפּוצטקייט, אריס-טאקראטישע מאניערן און גאר נגידי׳שע פאָרמען פון לעבן. און די חסידים אין יושבים זיינען דוקא גליקלאך מיט׳ן דא-זיקן מאיעסטעטישן אויסזעען פון די רוזשינער. אין "ריבוק" פון אנסקי׳ן, רעדט זיך מיט א גוואלדיקן שטאלץ אי-בער די "גאלדענע פאנטעפעלאך" און די שיינקט פון רייכע, גביר׳ישע חסידים. אין פאלאָן און איינענער שיין באפּוצטער מקום-נכוש, א מין בית-מדרש צום דאוו-נען און לערנען תורה, הגם די רוזשינער דאוונען ניט צוזאמען מיט דעם עולם, נאר אליין אין עבודה שטיבל וואס האט א מוכוא אין קלויז אריין. און טאקע די רבנים אליין מיט זייער בני-בית, — לוי-טער שיינע הצרות׳דיקע געשטאלטן מיט אריסטאָקראטישע פנים׳ער אין א ציער-לאך-מאניערלאכער הלבשה מיט בלענדנ-וויסן וועש. איז דאך באאמט דאס היס-טארישע מחלוקת צווישן סאנדז און די רוזשינער ספעציעל איבער די וויסע קרענן אויף די רוזשינער העמדער. דער סאנדז האט דערין געזעען א שטיק רע-וואלוציאנערע אפיקורסות . . .

און אזוי ווי "די וועלט" איז אמאל גע-פארן קיין טשארטקאָוו, הוסיאָטין און קאָפּיטשיניץ, אזוי איז היינט א פאראכץ קיין ווין. אמעריקע, ארבעט מיט פאסט און טעלעגראף. ס׳קומען בריוו פון אלע זייטן פון אמעריקע. זומערצייט זעען זיך די רבנים מיט א צאָל חסידים אין די באַ-רימטע קור-פּלעצער פון קארלסבאד, מא-ריענבאד, און דאס רבי׳אישע "פּראָ-וועכסט זיך דארט מער ארויס ווי די אמאליקע וויזיטן פון ענגלישן קעניג עדוו-ארד. ווידער אין ווינטער-צייט מאכט מען א ווייזיט אויף עטלאכע וואָכן קיין פּוילן. דער עולם לויפט דארט צו די רביים פון גאנצן לאנד אז די רביים-צדיקים קומען צוריק קיין ווין אָן פרנסה-דאגות אויף א לענגערער צייט. ווענן די דאָזיקע וויזיטן גייט אין ווין ארום א וואונדערבאר ווער-טעל. מרופס דאס "די קייזער-מאנעווערס פון די רוזשינער", ווייל פראנץ יאָזעף פלעגט אויך אָפּהאלטן אלע פאר יאר מיליטער-מאנעווערס אין גאליציען.

אבער פאר ווין אליין איז דאס חסי-טעל. מרופס דאס "די קייזער-מאנעווערס פון די רוזשינער", ווייל פראנץ יאָזעף פלעגט אויך אָפּהאלטן אלע פאר יאר מיליטער-מאנעווערס אין גאליציען.

אבער פאר ווין אליין איז דאס חסי-נו, . . . ניטאָ פון ס׳לאזט דערווייל נעלט אין שטאט.

יוני, 1930, (איטא).

פארפל

(א פאסירונג)

פון אל. שארזונסקי

שלמה איז ארויסגעפאָרן פון שטעטל מיט זיין גאנצער חבריא בחורים און מיידל-לאך, נעמיינט, אז ס׳וועט אים געלייגנען צו קרינען פאר זיי אלעמען ארבעט אין איין ארט.

וואס הייסט זיך צעשיידן? דער עיקר איז דאך ביי זיי ניט די לאנד-ארבעט נאר דער קאָלעקטיווער צוזאמענלעבן, ווייט פון שטאטישער, רוישיקער צייטוויליגאציע. אומ׳ זיסס אבער.

די גאנצע נעגנט איז געווען דורכאויס באזעצט מיט פארמענלאכע קאָלאָניסטן, וועלכע האבן זיך נאכ׳ן וועלט קריג צוריק׳ן געקערט פון אמעריקע צו זייער באפרייטער היימאט און זיך דא איינגעארדענט אויפ׳ן לאנד.

איז קיין אנדער אויסוועג ניט געבליבן נאר זיך צו צעשיידן — צוטוליען זיך צו ניאנער פריין צו זיך. וואלסטו געהאט מיט קארטאָפּעל מיט הערינג, שטשאוו, סמעטע-נע, פרישע אונערקעלאך און ברויט — ווי-פיל ס׳האַרץ גלוסט. כאטש א גאנצן לאכן פאר אכאל . . .

— אבער אז מ׳איז א חכם, ברודערקע?

— רייבט מען פארפעל — כאפּט אונ-טער אימעצער פון דער חברה — שלעפּט מען דעם פארפעלדיקן גורל . . .

די סמאיע איז אים אזש פארלאָפן פון די אויסגערעכנטע פּאָטראוועס און דער אפעטיט האט אזוי אָנגעהויבן זיינען אז... אז ער איז גלייך ארויסגעגאנגען פון דעם שלאָף-צימער, אריין אין קיך און געבעטן א קיי ביי מארישן.

מארישע, א פּשוט׳ע דאָרפישע נויע, וועמענ׳ס קאָפּ האט פאר די צוועלף יאָר אירע אין אמעריקע קיין פינף ווערטער ניט געכאפּט, האט אים ווי אלעמאָר, אריינגעגאנגען א שיסעלע פארפעל.

דאס איז געווען שוין צופיל פאר שלי-מה׳ן. שוין אריבער דער מאָס. מילא, זעען אים זיינע חברים ניט, כאפּט אים דער רח, אבער פאר אלעמען אין די אויגן אים אנטאָן אזא חרפה?

עס האט אים אזוי אויפגערעגט, אז ער האט פון גרויס כעס און ערגעריש קיין איין "דאָליווקע" ניט געבעטן.

— ווייטער קאָן דאס אזוי ניט גיין . . .

ביז שפּעט אין דער נאכט האט שלמה נעהאלטן אין איין קלערן וועגן די פארפעל. די חברה איז זיך שוין לאנג צעגאנגען, אליין איז ער געבליבן אין דער שטילקייט פון נאכט מיט זיינע גערעכטען — פון וואס ער זאָל ניט טראכטן, פון וואס ער זאָל ניט דייענקען — באלד שווימען ארויף אויפ׳ן זיינען די פארפעל.

אט רוכט זיך אים, אז אונטער׳ן קישן, האט ער אנגעטאפּט פארפעל. אונטער דער קאָלדערע . . .

איז קיין אנדער אויסוועג ניט געבליבן, ווי צו דערקלערן מארגן זיין מארישן א סטרייק. ער וועט טאקע אויפשטיין ווי גע-ווייגלאך, זיך אָנטאָן, ארומוואשן, אריינ-גיין אין אידאָליגע, זיך אנידערזעצן ביים טיש. אזוי ווי אלעמאָל. ווען אבער מאָרי-שע וועט צוטראָגן די פארפעל, וועט ער בלייבן זיצן, נעמען דעם לעפל אין האנט אריין, — אבער ניט אהין און ניט אהער. צו די פארפעל — ניע סמעי, ניט פון ארט!

וכך הוה.

די שניט צייט איז אָנגעקומען אין פולן כרען. די קאָרן זאָגנען האבן זיך געבוינן פון זאטקייט און דאס גערשטן, וואס האט ערשט מיט דריי וואָכן צוריק׳נאר פון דער ערד ניט אויפגעוואקסן, האט זיך שוין אויך גענומען צופיל דרייען, צופיל קאָכן זיך.

די ארבעט אויף די פעלדער האט גע-כרענט. ארבעט׳ס הענט זיינען געזוכט גע-וואָרן ווי מיט ליכט. עס איז געווען די פאסיקסטע צייט אויף דורכפירן דערפאָלג-רייך דעם סטרייק.

די פריצים האבן פארגעסערט די פאר-ציעס עסן פאר די שניטער׳ס כדי מ׳זאָל האבן מער כח צו ארבעטן — די ארבעט מוז אָנגיין ווי אמשנעלסטן.

אויך יאקאָבציע איז ניט אָפּגעשטאנען פונ׳ם רעשט און האט אָנגעזאָגט זיין ווייב צו פראָווען די אמת׳ע סעורות פאר זיינע ארבעטער.

— וויפיל ס׳לאזט זיך נאר. צוויי שיס-לען, דריי ,פיר, פינף . . . דער עיקר נאר אכטונג נעבן, מ׳זאָל זיך גיך אָפּפארטיקן מיט דעם און מארש נא פאָליע, — צוריק אויפ׳ן פעלד. מארישע פאָלגט דעם מאן, — אין דעם האט קיינער ניט געצווייפלט.

אין ווי נאר שלמה איז פארפאר-פעלט געוואָרן.

חברה פלעגט לאכן, אויסהערנדיק שלי-מה׳ן טענות אויף זיין ביטער׳ן מזל אריינ-צופאלן ביי אט דער מארישען — ווי ניט זי מיינט מען נאר!

— א מחיה אויף דיר.

— גוט אויף דיר.

— ניט נערארפט זיך איינ׳עקש׳ענען וואלט ער דיר נאך צוגענומען דער קאוו-ניאנער פריין צו זיך. וואלסטו געהאט מיט קארטאָפּעל מיט הערינג, שטשאוו, סמעטע-נע, פרישע אונערקעלאך און ברויט — ווי-פיל ס׳האַרץ גלוסט. כאטש א גאנצן לאכן פאר אכאל . . .

— אבער אז מ׳איז א חכם, ברודערקע?

— רייבט מען פארפעל — כאפּט אונ-טער אימעצער פון דער חברה — שלעפּט מען דעם פארפעלדיקן גורל . . .

די סמאיע איז אים אזש פארלאָפן פון די אויסגערעכנטע פּאָטראוועס און דער אפעטיט האט אזוי אָנגעהויבן זיינען אז... אז ער איז גלייך ארויסגעגאנגען פון דעם שלאָף-צימער, אריין אין קיך און געבעטן א קיי ביי מארישן.

מארישע, א פּשוט׳ע דאָרפישע נויע, וועמענ׳ס קאָפּ האט פאר די צוועלף יאָר אירע אין אמעריקע קיין פינף ווערטער ניט געכאפּט, האט אים ווי אלעמאָר, אריינגעגאנגען א שיסעלע פארפעל.

דאס איז געווען שוין צופיל פאר שלי-מה׳ן. שוין אריבער דער מאָס. מילא, זעען אים זיינע חברים ניט, כאפּט אים דער רח, אבער פאר אלעמען אין די אויגן אים אנטאָן אזא חרפה?

עס האט אים אזוי אויפגערעגט, אז ער האט פון גרויס כעס און ערגעריש קיין איין "דאָליווקע" ניט געבעטן.

— ווייטער קאָן דאס אזוי ניט גיין . . .

ביז שפּעט אין דער נאכט האט שלמה נעהאלטן אין איין קלערן וועגן די פארפעל. די חברה איז זיך שוין לאנג צעגאנגען, אליין איז ער געבליבן אין דער שטילקייט פון נאכט מיט זיינע גערעכטען — פון וואס ער זאָל ניט דייענקען — באלד שווימען ארויף אויפ׳ן זיינען די פארפעל.

אט רוכט זיך אים, אז אונטער׳ן קישן, האט ער אנגעטאפּט פארפעל. אונטער דער קאָלדערע . . .

איז קיין אנדער אויסוועג ניט געבליבן, ווי צו דערקלערן מארגן זיין מארישן א סטרייק. ער וועט טאקע אויפשטיין ווי גע-ווייגלאך, זיך אָנטאָן, ארומוואשן, אריינ-גיין אין אידאָליגע, זיך אנידערזעצן ביים טיש. אזוי ווי אלעמאָל. ווען אבער מאָרי-שע וועט צוטראָגן די פארפעל, וועט ער בלייבן זיצן, נעמען דעם לעפל אין האנט אריין, — אבער ניט אהין און ניט אהער. צו די פארפעל — ניע סמעי, ניט פון ארט!

וכך הוה.

די שניט צייט איז אָנגעקומען אין פולן כרען. די קאָרן זאָגנען האבן זיך געבוינן פון זאטקייט און דאס גערשטן, וואס האט ערשט מיט דריי וואָכן צוריק׳נאר פון דער ערד ניט אויפגעוואקסן, האט זיך שוין אויך גענומען צופיל דרייען, צופיל קאָכן זיך.

די ארבעט אויף די פעלדער האט גע-כרענט. ארבעט׳ס הענט זיינען געזוכט גע-וואָרן ווי מיט ליכט. עס איז געווען די פאסיקסטע צייט אויף דורכפירן דערפאָלג-רייך דעם סטרייק.

פארפעל פאראוויסטט מיט מילך אויף אינדערפרי. פארפעל מיט קארטאָפּעל מיט צוגעפּרעגלטע גריבענעס אויף פארנאכט.

א נס נאר וואס שלמה איז פארפאר-פעלט געוואָרן.

חברה פלעגט לאכן, אויסהערנדיק שלי-מה׳ן טענות אויף זיין ביטער׳ן מזל אריינ-צופאלן ביי אט דער מארישען — ווי ניט